

Študentska *moot court* tekmovanja v službi modernega izobraževalnega procesa

Saša Zagorc, Marjan Kos, Jaka Kukavica, Matija Urankar

V splošni, deloma pa tudi v strokovni javnosti je študij prava zaradi zakoreninjenih predstav in razvojno pogojenih omejitev često in neupravičeno označen kot študij pomnjenja in predavanj *ex cathedra*. Čeprav izobraževalni proces deloma še poteka na tovrsten način, je preboj diskurzivne, zlasti sokratične metode v izobraževalni proces bodočih pravnikov vse bolj očiten. Vzporedno je opazno tudi krepljenje pristopa »*learning by doing*«, npr. preko obveznih praks, dela v odvetniških pisarnah ali sodelovanja v pravnih klinikah. Obe plati modernejših oblik izobraževanja sta najbolj izpostavljeni v t. i. *moot court* tekmovanjih.

Ko v tem prispevku govorimo o *moot court* študentskih tekmovanjih, imamo v mislih tekmovanja, v katerih študenti zagovarjajo različna pravna stališča pred simuliranim sodiščem. Študenti pripravijo pisne izdelke, praviloma za oba udeleženca v postopku, ki jih morajo nato zagovarjati pred ocenjevalci. Študenti tekmujejo proti drugim ekipam, soočijo pa se na podlagi predhodno predloženega fiktivnega ali resničnega primera (Lynch, 1996: 70).¹

V luči naših praktičnih in teoretskih izkušenj, ki obsegajo vloge tekmovalca, trenerja kot tudi pripravljavca hipotetičnega primera in sodnika na domačih in mednarodnih tekmovanjih, želimo v tem prispevku oceniti

¹ Nehvaležno je na splošno govoriti o *moot court* tekmovanjih, saj se ta razlikujejo v zasnovi in v zahtevnosti. Kljub temu je mogoče med različnimi pristopi najti skupni imenovalec, čemur je namenjena ta razprava.

dodano vrednost sodelovanja študentov na *moot court* tekmovanjih, zlasti s področja človekovih pravic, ki, poleg mednarodnega javnega prava, predstavlja najbolj razširjeno in relativno enakovredno razumljeno pravno področje, saj o tem specifičnem vidiku še ni bilo objavljenih v znanstveni literaturi.

Zagovarjamo stališče, da bi bilo zaradi številnih pozitivnih eksternacij smiselno študentska *moot court* tekmovanja še v večji meri vključiti v študijske programe pravnih fakultet. Namen prispevka ni odrekanje veljave in koristnosti tradicionalnim izobraževalnim procesom pri študiju prava. *Moot court* tekmovanj ne vidimo kot njihov nadomestek, ampak kot koristno (ob)študijsko udejstvovanje študentov, s pomočjo katerih le-ti ne samo aplicirajo in preko dialektike izostrijo že pridobljeno znanje, ampak preko diskurza usvojijo tudi nova pravna znanja. Hkrati zavračamo mnenje, da je edini »pravi« oziroma »kvalitetni« način študija prava tisti, ki že spočetka ali pa v pretežni meri povezuje teorijo s prakso, in posledično ustvarja »pravnik obrtnika«. Pravo je v svojem jedru humanistična disciplina, osnovna pravnikova metoda dela pa vrednostna. Namen *moot court* tekmovanj ni privajanje študentov na »cehovsko obrtništvo«, ampak učnje osnovnih parametrov pravnih metod mišljenja (dedukcij, redukcij) in teorije.²

Študij prava v tujini in pri nas

Študij prava na ljubljanski pravni fakulteti³ pretežno⁴ temelji na ustaljeni metodi podajanja znanja po tako imenovani *ex cathedra* metodi poučevanja. Gre za metodo poučevanja, pri kateri predavatelj v predavalnici znanje podaja enosmerno, običajno z malo ali nič interakcije s slušatelji. Učenje preko dialektičnega odnosa med predavateljem ter slušatelji z uporabo sokratične metode, kjer predavatelj deluje bolj kot usmerjevalnik različnih mnenj (debate), je tej metodi tuje.

2 Ironično se v pravni praksi, po navadi pri pritožbeni presoji, največkrat pokaže, da so (edine) pravilne in pravno vzdržne rešitve tiste, ki so tudi teoretično vzdržne.

3 Avtorji smo diplomanti Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, zato se ugotovitve v zvezi s študijem prava v Sloveniji v prvi vrsti nanašajo na študij na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

4 Iz predmetnika Pravne fakultete Univerze v Ljubljani za študij v prvem in drugem semestru za leto 2018/2019, izhaja naslednja distribucija pedagoških ur (pri čemer načrtno ne upoštevamo ur, predvidenih v kategoriji t.i. samostojnega dela študentov): 565 ur predavanj, 105 ur seminarjev in 230 ur vaj. Pretežni pretok informacij torej poteka preko predavanj, ki največkrat potekajo po *ex cathedra* metodi. Glej: <http://www.pf.uni-lj.si/i-stopnja/redni-studij-7263/1-letnik/> (zadnji dostop: 9. 6. 2019).

Pravo je humanistična veda. V najširšem smislu gre za vedenje o civilizacijskih vrednotah, v ožjem za sistem družbenih norm. Pri prvi opredelitvi pravnik deluje po vrednostni metodi, pri drugi pa po sistemu logičnih pravil in struktur. V vsakem primeru torej velja, da sposobnost kakršnekoli pravno relevantne debate v prvi vrsti zahteva dobro in natančno razumevanje pravne teorije in pravnih vrednot ter poznavanje pravnih norm. Zaradi tega ne odrekamo veljave *ex cathedra* metodi poučevanja, ki je, zlasti ob začetku pravnega študija,⁵ primerna metoda za podajanje velike količine informacij. Poleg tega klasična predavanja, kjer se na določenem mestu ob določeni vnaprej znani uri zbere velika skupina ljudi (študentov) služi tudi drugim ciljem, tako da je razlika med »pasivnim udeležencem« in »aktivnim udeležencem« manjša, kot pa se zdi na prvi pogled (Tokumitsu, 2017).⁶

Ne glede na to pa je s prehodom v kasnejše semestre študija treba v *ex cathedra* metodo poučevanja vedno bolj vpeljati sokratično metodo. Pravo je prežeto z dialektiko,⁷ kar je treba prenesti tudi v predavalnice pravnih fakultet. Na ljubljanski pravni fakulteti je moč opaziti porast števila pedagoških ur, namenjenih vajam in seminarjem, ki predvidevajo aktivnejšo participacijo študenta.⁸ Pri teh oblikah pedagoškega procesa največjo zagonetko predstavlja ključ do pedagoške aktivacije slušateljev, v zvezi s čimer kot primerno rešitev predlagamo *moot court* študentska tekmovanja.

Ob primerjavi študija prava v Sloveniji in študiju prava v tujini je mogoče dobiti toliko različnih primerjav in ocen, kolikor obstaja študentov oziroma pravnikov, ki so ga izkusili. Ne glede na to pa kot specifiko študija v tujini študenti zaznavajo manjše število študentov v skupinah, večjo interakcijo med študenti in predavatelji in več projektnih ter skupinskih del v okviru obveznega izobraževanja. Nekatere tuje fakultete zahtevajo tudi bistveno intenzivnejšo participacijo študenta. Veliko tujih pravnih šol, zlasti tistih iz anglosaksonskega pravnega območja, pri poučevanju bistveno intenzivneje uporablja sokratično metodo.⁹ Pravne šole iz kontinentalnega pravnega območja ponekod ta manko aktivnejše participacije slušate-

5 Na tem mestu velja poudariti, da se večina študentov prava (zlasti tistih, ki ne prihajajo iz pravniških družin) z materijo prava prvič sreča šele v prvem letniku študija. Slovenski izobraževalni sistem na osnovni in srednješolski ravni namreč učencu ne poda znanja o temeljih pravne ureditve.

6 Podrobneje o tem glej spodaj, tč. 3.2.

7 Navsezadnje je prestar in (najverjetneje) univerzalen simbol prava ravno tehničar.

8 Podrobneje o tem glej spodaj, tč. 3.2.

9 Glej spodaj, tč. 3.1.

ljev uspešno rešujejo z obvezno udeležbo študenta na vsaj enem *moot court* tekmovanju.¹⁰

Tudi pri študiju v Sloveniji je na voljo vedno več obštudijskih dejavnosti, kar širi paleto možnosti pridobivanja pravnega znanja že v času študija.¹¹ Bistvena razlika med študijem na nekaterih pravnih šolah v tujini in v Sloveniji je, da so študentje v tujini že zaradi same izvedbe študija bistveno bolj vpeti v najrazličnejše aktivnosti, medtem ko je to pri nas pogojeno predvsem s samoiniciativnostjo študenta.

O *moot court* študiju

Namen študija prava in moot court tekmovanja

Ocena določene metode je vselej odvisna od zelenih ciljev. Da bi lahko kritično ovrednotili študentska *moot court* tekmovanja, je zato smiselno najprej opredeliti cilje študija prava.

Zasnove študija prava se v različnih državah razlikujejo, kar je bilo deloma predmet obravnave že v prejšnjem razdelku. Razlogi za to tičijo tako v različnih pravnih sistemih (*anglosaksonski* in *kontinentalni*) kot v različnih (pravnih) kulturah. Sledijo lahko nacionalnim ali mednarodnim spremembam, ali pa so posledica politične zgodovine države ali njenih ekonomsko-razvojnih potreb (Hausmaninger, 2002: 387; Himonga, 2010: 42). Znotraj posamezne države so na različnih fakultetah mogoči različni pristopi – vse v odvisnosti od ožjih ciljev, ki jih ustanova zasleduje.¹² V nadaljevanju zato povzemamo le osnovne mogoče cilje študija prava, ki ji je v različni meri mogoče zaslediti v različnih okoljih.¹³

10 Takšen primer predstavlja Pravna fakulteta Univerze v Leidnu na Nizozemskem. Vsak dodiplomski študent prava se mora v času dodiplomskega študija udeležiti enega izmed študentskih *moot court* tekmovanj, ki so organizirani (interno) znotraj fakultete. Kot zanimivost velja poudariti, da se na fakulteti za ta namen nahajajo prostori, ki so opremljeni kot sodne dvorane in ki vsebujejo vso potrebno opremo za izvedbo tekmovanj (npr. kamere, mikrofoni, toge itd.).

11 Na primer: ekipe Pravne fakultete Univerze v Ljubljani se redoma udeležujejo številnih študentskih *moot court* tekmovanj, organizirane so tudi pravne klinike.

12 Razlogi za to so lahko različni, npr. finančni, politični, zaposlitveni. Pomembna je tudi distinkcija med zasebno in javno financiranimi ustanovami.

13 V času globalizacije in internacionalizacije prava lahko hkrati ugotovimo, da kljub različnim izhodiščem prihaja do določene stopnje konvergence: tako npr. v tradicionalno *common-law* sistemih prodira pomen zakonodaje, v *civil-law* pa sodne prakse in t.i. *case-study* pristopa. Optimalna izbira ciljev, ki naj jih zasleduje študij prava, presega obseg in namen tega prispevka, zato se do vprašanja najboljšega pristopa ne opredeljujemo.

Glede končnega rezultata pravnega študija so v strokovni literaturi opredeljeni trije ključni cilji: usposabljanje pravnih akademikov,¹⁴ pravnih praktikov, ter izobraževanje »kultiviranih« oseb (Jacob, 2007: 253; Palmer, 2017: 211; Peden, 1971: 387–396). Izmed teh se najpogosteje kot cilj pravnega študija izpostavlja izobraževanje pravnih praktikov (Hausmaninger, 2002: 388).¹⁵ V zadnjem času na pomenu dobiva tudi zavedanje o pomenu študija za bodoče *politične odločevalce*, torej osebe, ki bodo delovale na področju oblikovanja novih pravnih predpisov (Jacob, 2007: 254; Palmer, 2017: 213). Slednje je še posebej pomembno ob zavedanju, da velik del diplomantov pravnih fakultet zaposlitev dobi prav v javni upravi.¹⁶

Vsled zapisanega zavračamo mnenje, da je edini »pravi« oziroma »kvalitetni« način študija prava tisti, v pretežni meri teži k povezovanju teorije s prakso, in ustvarja »pravnik obrtnika«. Ne glede na to, kateri cilj je določen kot prevladujoč, naj bi vsakega pravnika krasilo analitično-sintetično mišljenje, torej takšno, ki pravniku ob poznavanju pravne dogmatike in veljavne pravne ureditve pomaga pri reševanju problemov, s katerimi se sooča v praksi. Imel naj bi sposobnost konciznega in učinkovitega ustnega in pisnega pravnega izražanja, ki naj bi mu pomagala pri učinkoviti uporabi svojih znanj v praksi (Palmer, 2017: 211).¹⁷

Na najosnovnejši ravni naj študij prava nudi znanje tako s področja teorije kot tudi s področja prakse. Študij prava naj tako zagotovi poznavanje in razumevanje pravne dogmatike, pozitivnopravne ureditve in priučitev uporabe ustreznih orodij oziroma veščin, ki so pomembne za uporabo zna-

V nadaljevanju prispevka izhajamo iz predpostavke, da je študij prava celosten, zato bodo različne izobraževalne metode ocenjene z vidika vseh opredeljenih ciljev.

- 14 Na poučevanje z namenom izobrazbe akademikov je v našem prostoru zaradi maloštevilnosti tovrstnih zaposlitev osredotočen predvsem podiplomski študij.
- 15 Že na tej točki je na primer mogoče identificirati razliko med common-law sistemom in kontinentalnim sistemom: medtem ko prvi želi izobraziti odvetnika, slednji (npr. Nemčija, pa tudi Slovenija) stremi k oblikovanju sodnika. Tako bo, poenostavljeno, študent v ZDA moral znati zagovarjati stranko, študent v Sloveniji ali Nemčiji pa bo moral znati pravilno rešiti predstavljeni primer. Kontinentalni sistemi nadalje tradicionalno vzpodbujajo teoretične (dogmatične) vidike študija prava, medtem ko naj bi se praktičnih vidikov študenti priučili od praktikov (npr. v okviru pripravništev).
- 16 Podatek izhaja iz rezultatov ankete »Zaposljivost in zadovoljstvo diplomantov Pravne fakultete Univerze v Ljubljani«, 22. 4. 2014, ki je bila izvedena na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani in ni javno dostopna, je pa na voljo pri avtorjih tega prispevka.
- 17 Kot bistvene se izpostavljajo analitične sposobnosti, kar pomeni, da naj študent obvlada analizo pravnih tekstov na način, da jih bo sposoben uporabiti v danem dejanskem primeru.

nja v praksi, nadaljnji študij in posodabljanje znanja. Študent naj bi usvojil orodja za spopadanje z velikimi količinami podatkov, njihovo memorizacijo in analizo, branje zakonov in sodne prakse (Jacob, 2007: 262),¹⁸ ter raziskovalne sposobnosti in pisno ter ustno izražanje na visoki ravni (Palmer, 2017: 211). Za uspešno delo bo kot pravnik moral poznati tudi socialna, politična, ekonomska, zgodovinska in filozofska ozadja problemov, s katerimi se srečuje (ibid., 2017: 211). Za področje študija človekovih pravic navedeno pomeni, da naj zagotovi razumevanje ter posvojitve temeljnih načel, ki tvorijo jedro človekovih pravic (Gerber in Castan, 2012: 300).

Ocena »tradicionalnih« pristopov k poučevanju prava

Ob identificiranih ciljih je mogoče napraviti oceno o učinkovitosti posameznih metod poučevanja prava pri dosegu teh ciljev. Pri tem med »tradicionalne« metode študija štejemo predavanja, ki se jim v zadnjem času pridružujejo tudi seminarji in vaje.¹⁹

Predavanje kot tradicionalni pristop k univerzitetnemu poučevanju prava v Sloveniji je v literaturi predmet kritike predvsem zaradi svoje »pasivne« narave, zaradi česar naj bi bila njihova učinkovitost nizka (Jacob, 2007: 257). Večje število študentov, ki so običajno prisotni na predavanjih, pomeni manj kvalitetno delo, saj je individualiziran pristop nemogoč, to pa običajno znižuje raven znanja (Palmer, 2017: 211). Kljub temu imajo nekatere prednosti, predvsem učinkovitost: en predavatelj predava tudi več sto osebam. Študentu dajo uvid v akademski pristop k pravu, kadar niso na voljo ustrezni učbeniki, kar je pri študiju prava pogosto, pa so nujna tudi za sam študij snovi (Jacob, 2007: 257). Predavanja so tudi družabni dogodki, ki dajejo ritem dela pri posameznem predmetu in so običajno edina skupinska aktivnost v letniku. Študente silijo v beleženje, odziv in, najpomembnejše, poslušanje, kar je izjemno pomembna večšina (in *aktivnost!*), ključna za konstruktiven dialog (Tokumitsu, 2017). Čeprav so torej učinkovita za podajanje doktrinarnega znanja, pa se tega praviloma ne posreduje na način, ki bi študentom dal orodja za njegovo uporabo pri reševanju resničnih zadev (Wang, 2010: 62–63). Predavanja so tako glede na obstoječe ugotovitve po naši oceni primerna za doseg nekaterih izmed navedenih ciljev, predvsem za poznavanje pravne dogmatike, predpisov, osvojitve

18 Prav sposobnost brati zakonodajo in sodno prakso se v teoriji označuje kot bistvena.

19 Seminarji ter v tem delu nekoliko odstopajo od »tradicionalnega« študija prava. Ker prispevek gradimo na razliki med pristopi, ki jih vsebujejo programi fakultet (in jih imenujemo »tradicionalni«) in moot court tekmovanji, te metode vseeno obravnavamo skupaj s predavanji.

analitičnega pristopa k pravu, delno pa vzpodbujajo tudi sposobnost individualnega raziskovanja. Po drugi strani s tem pristopom študentu ni mogoče zagotoviti uporabe pridobljenih znanj v praksi, predvsem pa je znanje, pridobljeno na ta način, če ni okrepljeno z drugimi metodami, površinsko.

Seminarji in vaje predstavljajo praktični vidik študija prava, kjer naj bi študenti teoretično znanje uporabili na praktičnih primerih. Vendar pa so to običajno kratki fiktivni primeri, ki ne zajemajo kompleksnejših vprašanj, ampak ostanejo na banalno-pedagoški ravni.²⁰ Študentu ne nudijo realne slike, saj primeri, s katerimi se bo srečal ob opravljanju svojega dela, ne bodo tako enostavni. Pomembna ovira učinkovitosti uporabe teh dveh metod je, da študenta sama po sebi ne motivira k ustrezni predhodni pripravi, kar onemogoča popoln izkoristek metode in posledično učinkovitejše učnje. Pristop pa ima vsekakor pozitivne lastnosti: študenti si različne teoretične koncepte in pravne institute lažje zapomnijo prek primerov, prav tako študenta prisili k aktivnemu sodelovanju, ter vzpodbuja razmišljanje in iskanje lastnih rešitev. Po naši oceni gre torej za pristopa, ki pomembno dopolnjujeta predavanja, a zaradi predstavljenih omejitev zastavljene cilje dosega le v omejenem obsegu.

T. i. »case« metoda (Jakab, 2007: 257–258), pri kateri študenti skupaj z učiteljem debatirajo o resničnih primerih, v slovenskem sistemu še ni povsem zaživela.²¹ Najpogosteje se jo uporablja prav pri poučevanju prava človekovih pravic,²² saj je glede na specifikke tega področja, ki je v mednarodnem okolju neločljivo povezano z judikaturjo najvišjih sodišč (npr. Evropskega sodišča za človekove pravice), ta metoda še posebej primerna. V praksi pa se kaže, da tudi pri tem pristopu glavno težavo predstavlja motivacija študentov za tovrstno delo, zaradi česar ne pridobijo poglobljenega razumevanja snovi, ki ga metoda ponuja.

Čeprav imajo svoje omejitve, pri oceni tradicionalnih pristopov ne gre biti prestrog. Pomembno je opozoriti, da univerzitetna izobrazba na področju prava še ne zadošča nujno za opravljanje poklicev v pravosodju.²³ V Sloveniji mora tako diplomant opraviti tudi pravniški državni izpit, po-

20 Vsak primer se npr. ukvarja z enim relevantnim teoretičnim ali praktičnim vidikom problema.

21 Tudi zaradi kontinentalne tradicije, kjer sodna praksa glede na temeljno zasnovo pravnega sistema in položaj sodišč znotraj le-tega nima tako velikega vpliva kot v anglosaških sistemih.

22 Na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani se v okviru vaj ta metoda uveljavlja (vsaj) pri predmetih Ustavno pravo, Evropsko ustavno pravo in Mednarodno javno pravo.

23 Npr. odvetništvo, državno tožilstvo, sodna funkcija.

goj za pristop pa je določeno obdobje prakse pri pravniških delih (od 24 od 48 mesecev).²⁴ Tudi zato pretežni cilj študija prava na fakulteti ne more biti *oblikovanje* »pravnega praktika« in temu ustrezno kritičnost tradicionalnih metod učenja, ki so prav v tem delu posebej neučinkovite, ne sme biti preostra.

*Prispevek moot court tekmovanj s poudarkom na študiju prava
človekovih pravic*

Moot court tekmovanja naslavljajo številne izmed izpostavljenih problemov tradicionalnih pristopov. Od študentov najprej zahtevajo poglobljeno poznavanje področja, s katerim se spopadejo na tekmovanju (Gerber in Castan, 2012: 301). Pričakuje se poglobljeno doktrinarno znanje (ibid.: 300), saj je le na takšen način mogoča priprava kvalitetnih pisnih izdelkov in ustnih predstavitev.

Pisni izdelki se po obsegu in kvaliteti približujejo (ali jih celo presega) vlogam, ki so podlaga za odločanje v resničnih tovrstnih primerih. Študenti na ta način pridobivajo veščine pravnega izražanja in argumentiranega pisanja (Carlson in Skaggs, 2000: 148). Pri tem je nujno skupinsko delo, ki ga tradicionalni pristopi ne vzpodbujajo (Finneran, 2017: 126–127).

Z ustno predstavitvijo argumentov študenti pridobijo veščine ustne argumentacije (Carlson in Skaggs, 2000: 148) in sposobnost odzivanja na argumente nasprotne strani, ki je pogojena z natančnim sledenjem in razumevanjem teh argumentov. Zelo pomembno je strateško razmišljanje, saj morajo svoje argumente oblikovati ob vnaprejšnjem zavedanju argumentov nasprotne strani in na ta način prilagajati svoje razlogovanje ob stremenju h kar največji prepričljivosti, predvideti pa morajo tudi morebitna vprašanja sodnikov (Finneran, 2017: 126). Pri tem je nujna intenzivna predpriprava, v okviru katere poteka učenje s povratno zanko, saj študenti in mentorji v medsebojni interakciji intenzivno predelajo scenarije, kot bi se lahko odvili na tekmovanju.

Zaradi svojih specifik pri motivih in pristopu študenta k učenju so *moot court* tekmovanja izrazito učinkovita metoda poučevanja prava. Z vidika teorije poučevanja se v literaturi opozarja predvsem na pozitivne vidike, povezane s pristopom študenta k učenju. Običajno imajo študenti po eni strani močan čustven odziv (strah, samozavest) na tekmovanja, hkrati pa to od njih terja izrazite kognitivne in strateške napore (Lynch, 1996:

24 Zakon o pravniškem državnem izpitu (ZPDI), Ur. l. RS, št. 83/03 – UPB, 111/07 in 40/12 – ZUJF, 3., 13. in 19.a člen.

74–76). Ključna je študentova motivacija, ki problem posvoji in je zato bistveno bolj motiviran za njegovo pravilno rešitev. S tem, ko imajo študenti več kontrole, se poveča tudi njihova motivacija, kar poveča učinke učenja (ibid.: 78–81). Na *moot court* tekmovanju morajo študenti analizirati (in interpretirati) obsežna gradiva in iz njih izluščiti znanje, ki ga potrebujejo v konkretnem primeru (ibid.: 76–78).²⁵ *Moot court* nadalje motivira eksperimentalno in problemsko učenje, katerih glavna prednost je, da vključujejo celotnega študenta – njegov intelekt, čustva in čute. To motivira učenje, ki se osredotoča na študenta, poudarek je na osebni izkušnji in ustvarjanju pomena učenja pri študentu samem. Pomemben je tudi sam postopek, preko katerega študenti pridejo do znanja, ne glede na končni rezultat (ibid.: 78–81).

Kritiki se osredotočajo predvsem na dejstvo, da *moot court* ne predstavlja simulacije resničnih postopkov, ter zato študentu ne daje znanj, ki bi mu koristila v pravih sodnih postopkih (Kozinski, 1997: 178–197). Tovrstne kritike so le delno utemeljene, in sicer v odvisnosti od pojmovanja ključnih ciljev *moot court* tekmovanj. Če so ta razumljena kot popolna simulacija resničnega postopka pred sodiščem, jim je vsekakor mogoče očitati številne pomanjkljivosti. Če jih vidimo kot ena od metod poučevanja prava, ki že samo po sebi ni namenjeno oblikovanju »pravnega praktika«, pa so njene koristi nesporne. Ne glede na pomisleke namreč lahko ugotovimo, da preko *moot court* tekmovanj študenti pridobivajo in krepijo znanja na področju pisne in ustne argumentacije, komunikacijske sposobnosti, kritično mišljenje, pridobijo pa tudi na samozavesti in skupinskem delu. Pri tem nikakor ne gre zanemariti niti t. i. mehkih koristi, kot je oblikovanje skupnosti tekmovalcev, iz katere tekmovalci črpajo tako osebne kot profesionalne koristi, kar se kot posebej pozitivno izraža tudi po naših izkušnjah. Pozitivne učinke posredno potrjuje tudi dejstvo, da študenti, ki se udeležujejo tovrstnih tekmovanj, uživajo prednost pri zaposlitvi predvsem pri večjih in uglednejših odvetniških pisarnah, kar potrjujejo ugotovitve iz ZDA (Dickerson, 2000: 1226),²⁶ ta praksa pa se v zadnjem obdobju vse bolj uveljavlja tudi v Sloveniji.

V zvezi z *moot court* tekmovanji na področju poučevanja človekovih pravic je pomemben predvsem prispevek te metode k poglobljenemu doktrinarnemu znanju s tega področja (Gerber in Castan, 2012: 299–300). Štu-

25 Gre za t.i. teorijo konstruktivizma na področju poučevanja.

26 In to kljub temu, da so imeli tam tradicionalno prednost študenti, ki so npr. delovali v uredništvih pravnih (študentskih) revij.

denti se podrobno seznanijo s področjem, ki ga obravnava primer. Vežano na specifično prava človekovih pravic, ki po naravi stvari izhajajo iz širokih in abstraktnih formulacij, ki so nato od primera do primera glede na posamezne okoliščine uporabljene v sodni praksi najpomembnejših sodišč, študentu *moot court* tekmovanja omogočijo, da te kompleksne dokumente ob pomoči mentorjev in sotekmovalcev aplicira na praktični primer. Glede na omejitve tradicionalnih pristopov učenja šele to omogoči resnično razumevanje področja in študente usposobi za delo na tem področju. Uporaba *moot court* tekmovanj kot metode izobraževanja na področju prava človekovih pravic je glede na navedeno izjemnega pomena. Prek urjenja pravnikov, večjih v pravu človekovih pravic, ta tekmovanja pomembno prispevajo tudi k dejanskemu razvoju prava na tem področju.

Tudi odzivi študentov na uporabo *moot court* tekmovanj so vselej izrazito pozitivni. Študenti potrjujejo opisane prednosti, pri čemer je zanimiva opazka, da korist ni omejena zgolj na bodoče pravniško delo (Lynch, 1996: 76–78). Praviloma študenti pomembnejših negativnih vidikov samega tekmovanja ne izpostavljajo (Carlson in Skaggs, 2000: 152–153; Lynch, 1996: 95).²⁷ Veljavnost navedenih ugotovitev lahko potrdimo tudi za področje človekovih pravic, kjer so študenti bistveno samozavestnejši, ko se kasneje s takšnimi problemi srečajo v praksi (Gerber in Castan, 2012: 309), kar potrjujejo tudi naše večletne izkušnje pri uporabi te metode poučevanja na tem področju.

Vključitev *moot court* tekmovanj v formaliziran študijski proces

Dejavniki participacije deležnikov

Kot najboljša govornica na *Ames Moot Court Competition*, enem od najbolj znanih *moot court* tekmovanj v ZDA, je Kathleen M. Sullivan leta 1980 opisala doživetje: »Naučila sem se, da moram pripraviti vlogo z znanstvenim pristopom, ustno nastopati pa z umetniškim navdihom« (Harvard Law School, b.d.).²⁸ Izjava potrjuje često zaznano izjemno motivacijo in odlo-

27 Kritika, zabeležena v strokovni literaturi, se praviloma nanaša le na dejstvo, da študenti ne dobijo zadostnega odziva na njihov nastop. Pogosto namreč ocenjujejo, da zgolj numerična ocena nastopa ne predstavlja zadostne povratne informacije. V praksi so težave najpogosteje pogojene s financiranjem udeležbe na tekmovanju in časovnim vložkom, potrebnim za temeljito pripravo, pri čemer šele v zadnjem obdobju udeležba prinaša tudi priznavanje dela študijskih obveznosti.

28 »I learned that you have to prepare the brief as a kind of science of the case and do the oral argument as a kind of art.«

čenost študentov za sodelovanje in doseganje najboljših rezultatov na *moot court* tekmovanjih. Sporoča pa tudi, da je gonilna sila sodelovanja intrinzično povezana z njim samim zaradi že predstavljenih dobrobiti. Zunanji dejavniki, kot na primer vključitev teh tekmovanj v (obvezen) formaliziran študijski proces, sicer niso zanemarljivi, a so le redko ključni za odločitev študenta. Praviloma je zunanja motivacija kratkega veka in izzveni ob zahtevnosti poglobljenega in dolgotrajnega dela in priprav na tekmovanje. Z drugimi besedami, formaliziran študijski proces ni ključen dejavnik za sodelovanje študentov na tekmovanju.

Študenti tekmovalci pa niso edini deležniki v procesu priprave na *moot court*. Kvalitetno delo s študenti nagraduje in plemeniti tudi mentorje in bivše tekmovalce, z odličnimi rezultati svojih študentov se kitijo pravne fakultete. Cilji uvrstitve *moot court* tekmovanj v formaliziran študijski proces presegajo načrtno vzpodbujanje motivacije in sodelovanja tekmovalcev. Fakulteta lahko zagotavlja kvalitetno delo in doseže odlične rezultate le s stabilnim, kontinuiranim in trajnostno naravnanim pristopom z usposobljenimi in motiviranimi učitelji-mentorji ter z mrežo posameznikov in skupin podpornikov.²⁹ Medtem ko imajo študenti praviloma zastavljen le kratkoročni cilj sodelovati na tekmovanju, je fakultetna usmeritev daljnosežnejša.

Zunanji dejavniki, ki vplivajo na kvalitetno participacijo deležnikov, so raznovrstni in se deloma razlikujejo med deležniki samimi. Študentom tekmovalcem povečuje motivacijo predvsem upoštevanje sodelovanja na *moot courtu* kot opravljen izpit ali kreditirana obštudijska dejavnost, oziroma da se mu omogoči prilagojen izpitni režim ali olajša napredovanje v višji letnik. Zunanji dejavniki motivacije za uspehe na najvišji ravni so lahko tudi priznanja, štipendije, pripravništva ali ponudbe zaposlitve za študente.

Kar se tiče odnosa mentorjev do zunanjih vzpodbud za mentoriranje, je z njimi podobno kot pri študentih. Predvsem v srednjeevropskem prostoru je često zaznati, da mentor opravlja naloge prostovoljno in neformalno kot svojo dodatno dejavnost. Vzgibi za takšno ravnanje so raznoliki: izboljšanje mentorjevih veščin učenja in mentoriranja, možnost spoznati nove vsebine s pomočjo tekmovalcev, sodelovanje z najbolj motiviranimi študenti, ki kasneje lahko preraste v sodelovanje pri drugih projektih ipd.³⁰ Motivacijski dejavniki pa so lahko tudi bolj formalizirani, npr. kot oblika

29 Npr. bivši študenti tekmovalci, strokovni izpraševalci iz vrst odvetnikov, donatorji.

30 Na primer priprava magistrskih nalog, rekrutiranje bodočih akademskih sodelavcev in soavtorjev znanstvenih objav.

opravljanja dela zaposlitvenih obveznosti, izpolnitev habilitacijskih pedagoških ali strokovnih pogojev ali podlaga za prejem pedagoških nagrad.

Vloga fakultete in posledice vključitve tekmovanj v formaliziran proces študija

Za fakulteto je predvsem pomembno, da vzpostavi in zagotavlja kadrovske, organizacijske in finančne vzdržne platforme z dostopom do ključnih študijskih virov, da lahko čim večjemu številu študentov ponudi možnost sodelovanja na *moot court* tekmovanjih. Stabilnost in kontinuiranost sodelovanja fakultetnih ekip na tekmovanjih sta nujni, a ne zadostni pogoj za doseganje najboljših rezultatov, saj se vrhunski rezultat praviloma gradi več let, tudi na podlagi izkušenj in napak predhodnih ekip. Če povzamemo, brez ustrezne institucionalne podpore bi bila iniciativa študentov kratkega veka. Če je cilj fakultete doseganje vrhunskih in odmevnih rezultatov, s čimer krepí svojo prepoznavnost in pomembnost v družbi ter opravičuje vložke javnih in donatorskih sredstev, ne zadošča več prepuščanje iniciative študentom ali posameznim učiteljem, temveč terja fakultetno strategijo, formalno organiziranost in redno evalvacijo rezultatov. Vključitev *moot court* tekmovanj v formaliziran študijski proces je *conditio sine qua non* za ambiciozno pravno fakulteto.

Formalizacija sodelovanja z vidika učnega načrta ni sama sebi namen, ampak naj bi krepila večino pisanja pravnih besedil, argumentacije in ustnega nastopanja, opredeljene v prejšnjem poglavju, glede katerih bi bilo pričakovati, da jih mora na kakršenkoli način že osvojiti vsak študent.

Formalizacija študijskega procesa pa ni nevtralna do deležnikov in sproža zavedne in nezavedne odzive. Po eni strani stabilnost in kontinuiranost sodelovanja na *moot court* tekmovanjih povečujeta tudi odgovornost mentorjev in fakultete, da ohranja sodelovanje, pa čeprav morebiti iskrene motivacije za sodelovanje ni več. Po več letih, od kar je *moot court* tekmovanje formalno opredeljeno kot del študijskega procesa, bi lahko prišlo do »tihu« zamenjave temeljne motivacije za sodelovanje študentov.³¹ Zamenjava notranje z zunanjo motivacijo je toliko bolj manj verjetna, kolikor bolj sta procesa priprave in sodelovanja na tekmovanju vsebinsko, intelektualno in časovno zahtevna.

31 V neformalnem okolju je ta pretežno intrinzična, medtem ko formalizirani študijski proces poudarja kot motivacijo tudi izpitni rezultat.

Različni pristopi k vključitvi moot court tekmovanj v študijski proces

S tem je povezano vprašanje, ali je sodelovanje na tekmovanju redna študijska obveznost vsakega študenta ali stvar izbire. Že bežen pregled kurikulumov nekaterih ameriških fakultet (Kansas University, b.d.; Seton Hall University, b.d.) potrjuje, da je na nekaterih sodelovanje obveznost vseh vpisanih študentov prava, kar pa nedvomno ni značilnost (večine) evropskih pravnih fakultet.

Načini vključitve *moot court* tekmovanj v učne načrte fakultet po svetu so zelo raznoliki in, ocenjujemo, odvisni od vrste dejavnikov, kot so tradicija, razmerje med univerzo in državo, rigidnost samih fakultet itd. Med njimi moramo izpostaviti predvsem kadrovske-finančne vidike, tako glede zaposlitve strokovnjaka za pripravo na *moot court* tekmovanja ter stroške pristojbin in potovanj na *moot court* tekmovanja. V anglosaksonskem sistemu, izjemoma pa v evropskem prostoru,³² je teh težav manj zaradi izjemne kompetitivnosti med fakultetami, ki zahteva vlaganja v tovrstna tekmovanja, in zasebnih donatorjev.

Sodelovanje na *moot court* tekmovanju je lahko za študente predvideno kot obvezni ali pa izbirni predmet, kar je pogostejše. Redko pojavljanje obveznega predmeta je pogojeno predvsem s kadrovske, prostorske in finančno platjo izvajanja, ki terja tudi enakopravno obravnavo vseh študentov. Sodelovanje na tekmovanju je lahko formalno ovrednoteno kot del posebnega in širše zastavljenega predmeta, ki vzpodbuja razvoj pomembnih veščin za pravnike.

Sklep

Čeravno drži, da je smiselnost in zaželenost (spremembe) neke ureditve mogoče ocenjevati zgolj v razmerju do njenih ciljev, je znanstveni konsenz o ciljnih univerzitetnega izobraževanja (bodočih) pravnikov izrazito ohlapen. To gre pripisati neizogibnemu dejstvu, da so takšni cilji pogojeni in determinirani z dejavniki, ki samemu procesu izobraževanja niso intrinzični. Ti zunanji vplivi vključujejo kulturno, nacionalno in zgodovinsko

32 Zgolj anekdotično: Norveška ekipa, ki se je leta 2016 pomerila z ekipo Pravne fakultete Univerze v Ljubljani v finalu Trans-European Moot Court Competition, je tiste leta od ene od vodilnih norveških odvetniških pisarn prejela za priprave na tekmovanje 20.000,00 € z možnostjo uporabe prostorov odvetniške pisarne. Norveška ekipa sicer v finalu ni premagala ekipe Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

okolje družbe, še najbolj pa visokošolski izobraževalni sistem in pravni sistem, med katerima je pravno izobraževanje razpeto in v njiju hkrati vpeto.

Prav tako ne gre oporekati dejstvu, da glede na poudarke pri pravnem izobraževanju v kontinentalni Evropi in v državah, ki često služijo kot vir navdiha tudi v Sloveniji, *moot courti* ne morejo služiti kot najboljša metoda za doseg zadanih pedagoških ciljev. V Nemčiji je, na primer, izobraževanje zasnovano s perspektive sodnika in stremi k temu, da nauči študenta sprejeti nepristransko odločitev, ne pa tudi zagovarjati ene izmed adversarnih pozicij v pravnem postopku (Korioth, 2006: 94). Podobno v Avstriji velja, da mora biti v pravnem izobraževanju teorija pred prakso in da naj prakso učijo praktiki, ker jo pač najbolj poznajo (Hausmaninger, 2002: 388).

Vendar tudi če privzamemo, da so cilji pravnega izobraževanja v Sloveniji podobni tistim v Nemčiji in Avstriji, moramo v isti sapi opozoriti, da pogled, po katerem je teorija primarna praksi, ne zahteva, da mora biti pravno izobraževanje *izključno* teoretsko naravnano. Kljub temu, da se je poskušalo v preteklosti primarnost teoretskega pristopa in dominantnost *ex cathedra* predavanj omiliti z uvedbo seminarjev in vaj, je bila ta reforma uspešna zgolj v omejeni meri in ni zadovoljila pričakovanj, da bodo študenti bolj seznanjeni s praktičnim delom in večji tudi ne-teoretskih veščin.

V prispevku smo pokazali, da lahko študentska *moot court* tekmovanja uspešno zapolnijo to praznino, hkrati pa dajo motiviranim študentom tudi dodatna znanja in mehke veščine, ki jih tekom sicer upravičeno bolj teoretsko usmerjenega rednega izobraževalnega procesa, ne bi mogli usvojiti. Bodočim pravnikom, ne glede na eventualno poklicno usmeritev, omogočajo formiranje profesionalnih povezav in skupnosti, tako v domačem kot tudi v mednarodnem pravnem prostoru. Dajejo jim stik s pravno realističnim pogledom na pravo kot na diskurzivno znanost, učijo zavzemanja ene izmed adversarnih pozicij in, temu ustrezno, krepijo argumentativne sposobnosti. Vse navedeno ima zaradi specifik še posebej velik pomen na področju študija prava človekovih pravic. Kljub nekaterim kritikam *moot court* tekmovanj je treba jasno opozoriti, da so veščine, ki jih študenti pridobijo na tekmovanjih, po svoji naravi izrazito prenosljive in za posameznika koristne ne glede na pravniški poklic, v katerem se bo študent kasneje v svoji karieri znašel.

V luči teh razlogov je po našem mnenju zaželeno, da se položaj *moot court* tekmovanj v izobraževalnih programih pravnih fakultet v Sloveniji okrepi. Specifični ukrepi, s katerimi se lahko ta cilj doseže so razpeti med različnimi deležniki, njihova relevantnost za posamezno izobraževalno

ustanovo pa je, jasno, odvisna od *statusa quo* na vsaki posamezni fakulteti. V splošnem pa vendarle lahko zaključimo, da bi morale pravne fakultete stremeti k temu, da imajo študenti možnosti in ustrezno spodbudo za udeležbo na različnih *moot court* tekmovanjih. Le na takšen način se lahko ta oblika izobraževanja zagotovi vsem študentom. Dosega tega je jasno pogojena z ustvarjanjem ustreznih motivacijskih mehanizmov znotraj fakultet, tako logističnih, kariernih in finančnih, ki pripravijo akademske mentorje do tega, da se projekta koordiniranja in vodenja tekmovanja tudi lotijo. Menimo, da so prav ti vzvodi razlog, da je ukrep obvezne udeležbe na *moot court* tekmovanju v slovenskem pravno-izobraževalnem prostoru zaenkrat nerealističen in nepotreben. Na drugi strani je pomembno, da so znanje, ki ga študenti na tekmovanjih usvojijo, njihov večmesečni, včasih celo celoletni, trud in konec koncev tudi pozitivne eksternalije za ugled fakultete v mednarodnem prostoru, na bolj ali manj formaliziran način priznane v rednem izobraževalnem procesu. Zgolj tako lahko fakultete kar najbolj izkoristijo prednosti, ki jih udeležba na *moot court* tekmovanjih prinaša za vse deležnike.

Literatura

- Carlson, J. Lon in Neil T. Skaggs. »Learning by Trial and Error: A Case for Moot Courts.« *The Journal of Economic Education* 31, št. 2 (2000): 145–155.
- Dickerson, Darby. »In re Moot Court.« *Stetson Law Review* 29, (2000): 1217–1227.
- Finneran, Richard E. »Wherefore Moot Court?« *Washington University Journal of Law & Policy* 53, (2017): 121–134.
- Gerber, Paula in Melissa Castan. »Practice Meets Theory: Using Moots as a Tool to Teach Human Rights Law.« *Journal of Legal Education* 62, št. 2 (2012): 298–310.
- Hausmaninger, Herbert. »Austrian Legal Education.« *South Texas Law Review* 43, (2002): 387–401.
- Himonga, Chuma. »Goals and Objectives of Law Schools in Their Primary Role of Educating Students: South Africa-The University of Cape Town School of Law Experience.« *Penn State International Law Review* 29, št.1 (2010): 41–59.
- Jakab, Andras. »Dilemmas of Legal Education: A Comparative Overview.« *Journal of Legal Education* 57, (2007): 253–265.

- Korioth, Stefan. »Legal Education in Germany Today.« *Wisconsin International Law Journal* 24, št. 1 (2006): 85–107.
- Kozinski, Alex. »In Praise of Moot Court-Not!« *Columbia Law Review* 97, št. 1 (1997): 178–197.
- Lynch, Andrew. »Why do we Moot? Exploring the Role of Mooting in Legal Education.« *Legal Education Review* 67, št. 7 (1996): 67–96.
- Palmer, Geoffrey QC. »Some Thoughts on Legal Education.« *Victoria University of Wellington Law Review* 48 (2017): 209–215.
- Peden, John R. »Goals for Legal Education.« *Journal of Legal Education* 24, (1971): 379–396.
- Wang, Francis S.L. »Goals and Objectives of Law Schools: A Brief Discussion of Universals and Differences-China and the United States.« *Penn State International Law Review* 29, št. 1 (2010): 61–66.

Viri

- Anketa »Zaposljivost in zadovoljstvo diplomantov Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.« 22. 4. 2014. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Zakon o pravniškem državnem izpitu (ZPDI), Ur. l. RS, št. 83/03 – UPB, 111/07 in 40/12 – ZUJF.

Spletne strani

- Harvard Law School. N.d. »The Ames Moot Court Competition.« <https://hls.harvard.edu/ames-moot-court> (25. 2. 2019).
- Kansas University School of Law. N.d. »Moot Court Program.« <https://law.ku.edu/mootcourt> (25. 2. 2019).